

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Mekânı Algılama Becerisinin İncelenmesi*Investigation of Spatial Perception Skills in Social Studies Textbooks*Ufuk KARAKUŞ ¹ & Bahar ZAFER ²

Geliş/Received: 09.03.2022

Kabul/Accepted: 30.07.2022

Öz

Bu araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında mekânı algılama becerisinin yer alma durumunu incelemek amaçlanmıştır. Nitel bir araştırma olan bu araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verilerini örneklem olarak seçilen Milli Eğitim Bakanlığına ait 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturulmuştur. Veriler doküman analizi yöntemiyle toplanmış ve nitel araştırmalarda kullanılan içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında mekânı algılama becerisinin yer aldığı kazanımlar ölçüt olarak alınmıştır. Kazanımların karşılık geldiği ders kitabındaki konulardan alt temalar belirlenmiştir. Belirlenen bu alt temalardan da temalar oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda 5. sınıf ders kitabından dört tema, 6. sınıf ders kitabından dört tema ve 7. sınıf ders kitabından iki tema olmak üzere on tema belirlenmiştir. Öğretim programı ile ders kitabının mekânı algılama becerisine yer verme bakımından tutarlı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, ders kitabı, mekânı algılama, beceri

Abstract

In this research, it is aimed to examine the situation of spatial perception skills in social studies textbooks. Document analysis method was used in this research, which is a qualitative research. The data of the research consisted of 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks belonging to the Ministry of National Education selected as a sample. Data were collected by document analysis method and analyzed by content analysis method used in qualitative research. The achievements related to the ability to perceive the space in the 2018 Social Studies Curriculum were taken as a criterion. Sub-themes were determined from the subjects in the textbook to which the achievements corresponded. Themes were created from these sub-themes determined. As a result of the research, ten themes were determined, including four themes from the 5th grade textbook, four themes from the 6th grade textbook, and two themes from the 7th grade textbook. It has been determined that the curriculum and the textbook are consistent in terms of including the spatial perception skill.

Key Words: Social studies, textbook, spatial perception, skill

1. GİRİŞ

Eğitim-öğretime sistematiklik ve düzen katmak gibi bir görevi bulunan ders kitapları, sosyal bilgiler öğretiminde diğer yaklaşımlarda da kullanılmasına karşın en yaygın

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitim Anabilim Dalı, e-posta: ukarakus@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2915-464X>

² Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Yüksek Lisans Öğrencisi., Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi, e-posta: baharzfr@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6572-3221>

gelenek olarak görülen “vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler” yaklaşımının önemli bir yardımcısidir. Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımının en yaygın gelenek olması, onun diğerlerine göre daha kolay uygulanabilir olmasından kaynaklanmaktadır. Kolay uygulanabilirliği ise tasarlanmış bir içeriğe ve ders kitabına sahip olmasına dayanmaktadır (Barr, Barth & Shermis, 2013). Bu doğrultuda ders kitaplarının öğretimi somutlaştırarak kolaylaştırdığı savunulabilir.

Sosyal bilgiler dersi bilgi, beceri ve değer öğretimi yoluyla bireyi yaşama hazırlamayı ve topluma kazandırmayı amaçlamaktadır. 2005 öğretim programında sosyal bilgilere özgü 6 beceri arasında gösterilen mekânı algılama becerisinden, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında sosyal bilgiler dersinin özel amaçları içerisinde “yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri” olarak bahsedilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005a; MEB, 2018, s. 8).

Mekân kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK, 2021) tarafından “yer, bulunulan yer, ev , yurt, uzay” olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanıma göre ise “mekân, insanın bütün faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yer”dir (Tümertekin & Özgüç, 1998; Akt. Sever, 2015, s. 10). Altan (2012, s. 79) mekânın mimarlıkta her yerden sınırlandırılmış bir alan olduğunu, mimarlık dışındaki sınırlandırılmamış alanların da bu kavramla ifade edildiğini söylemekte; yer, gök, ağaç gibi doğal unsurlarla oluşmuş doğal mekân; duvar, tavan, kapı, pencere, kolon gibi yapay unsurlarla oluşmuş yapay mekân ve hem doğal hem de yapay unsurlarla oluşmuş karma mekândan bahsetmektedir. Mekânı algılama ise “yeryüzünde, yerin derinliğinde ve uzaya doğru olmak üzere insanın bütün çevresini üç boyutlu olarak kaplayan mekânın; psikolojik, toplumsal ve ekonomik olarak insanı etkileyen dış dünyasının algılanmasıdır” (Baduroğlu, 2018, s. 2).

MEB (2005a; 2005b), mekânı algılama becerisini uzay ilişkilerini bilme, harita ve kroki çizme, plan hazırlama, grafik ve diyagram oluşturma ve bunların hepsini yorumlama, dünyanın fiziki özelliklerini anlamak bakımından küreden yararlanma olarak belirlemiştir. Diğer bir beceri olan harita okuryazarlığı ile de mekânı algılama becerisi desteklenirken atlas kullanımının becerinin gelişmesinde önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda mekânı algılama becerisi “harita okuryazarlığı”, “konum analizi” ile “tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama” becerilerini de içine alan bir üst beceri olarak tanımlanabilmektedir (Ablak, 2019, s. 418; Çepni, 2019, s. 369; Sönmez, 2019, s. 220).

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında ise mekân/yer bilimi olan coğrafyanın temel alındığı İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı kapsamında öğretilecek beceriler arasında mekânı algılama becerisi de yer almaktadır (MEB, 2018, s. 11). Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (*National Council for the Social Studies* [NCSS], 1994) yayınladığı müfredat standartlarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler (*People, Places and Environments*) temasında “mekânsal bakış açısı kazanılması, harita, küre, coğrafi araç, jeo-uzamsal teknoloji kullanımı” üzerine bir içerik oluşturulduğundan bahsetmektedir.

Amerikan Coğrafyacılar Derneği (*Association of Amerikan Geographers* [AGG], 2014) sekiz temel mekânsal düşünme becerisi olduğunu düşünmektedir. Bir yeri yağış, ekonomik gelir, uydu görüntüleri, haritalar ve grafikler açısından diğeriyle karşılaştırma (*comparison*); bir fabrikadan çıkan duman, bir otoyoldan gelen gürültü/ses gibi bir yerin komşu yerler üzerinde bıraktığı etki (*aura*); Göller Yöresi gibi benzer özelliklere sahip ya da bir şekilde birbiriyle bağdaştırılmış olan tüm yerlerin etrafında bir çizgi çekilmesiyle oluşturulan bölge (*region*); özelliklerin bir yerden diğerine aşamalı olarak

mı yoksa aniden mi değiştiğine cevap bulmak amacıyla durumları bilinen iki yer arasında meydana gelen şeyi tanımlama olarak düşünülen geçiş (*transition*); Akdeniz iklimi gibi benzer konumlara ve bu yüzden benzer durumlara sahip olan yerleri diğer kıtalarda bulma olarak tanımlanan benzetme (*analogy*); kasaba, ilçe, eyalet, ülke gibi sırasıyla birbirleriyle ilişkili yuvalanmış özellikleri barından mekânsal hiyerarşi (*hierarchy*); bir bölgedeki özelliklerin ya da durumların eşit ya da eşit olmayan aralıklarla küme halka şeklinde düzenlenmesi olarak desen (*pattern*); aynı harita desenine sahip hangi özellikler (sıtma ve anofel sivrisinekleri gibi) bakımından kapsam olarak ele alındığı ilişkilendirme (*association*) bu sekiz temel beceri olarak anlatılmaktadır (AGG, 2014).

Akkaya Yılmaz, Arıkan & Çetin (2022, s. 439) mekânsal beceriyle ilgili bir nesnenin zihin ve uzay arasındaki görselleştirme işlemi olarak *zihinsel döndürme*, nesneyi farklı bakış açılarıyla hayalleme olarak *mekânsal yönelim* ve farklı mekânsal parçaları zihinde yeniden yapılandırma olarak *mekânsal görselleştirme* olmak üzere üç alt bileşenden bahsetmektedir.

Bunlardan yola çıkarak sosyal bilgiler dersinin İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı ve mekânı algılama becerisiyle, öğrencilerde yaşadıkları çevreyi ve dünyayı yakından uzağa ve basitten karmaşığa ilkesine göre algılama, tanıma, anlamlandırma ve tanımlama niteliklerini geliştirmeyi hedeflediği söylenilebilir. Geliştirilen bu nitelikler doğrultusunda bireyde yaşadığı doğal ya da yapay alanları düzenleyebilme; devlette coğrafi konum ve özellikler bakımından hem siyasi hem de ticari işlemleri gerçekleştirebilme yeteneği sağlanmaktadır (Akengin & Ayaydın, 2017, s. 49; Baloğlu Uğurlu & Aladağ, 2015, s. 23; Safi, 2010, s. 24).

Ulusal Araştırma Konseyi (*National Research Council* [NRC]) düşünmenin bir biçimi olan mekânsal düşünmenin koordinat, yön, yol, mesafe, bölge, kıta gibi mekân kavramları, mekânsal bilgileri somutlaştırmada kullanılan harita, şekil, diyagram, tablo, grafik gibi temsil araçları ve mekân kavramları ile temsil araçlarını kullanarak yapılan akıl yürütme olmak üzere üç unsurundan bahsetmektedir (NRC, 2006, s. 3; Şanlı, 2020, s. 119). NRC (2006, s. 3) mekânsal düşünmenin amacını mekânsal düşünme alışkanlığı kazanmak, mekânsal düşünmeyi bilinçli uygulayabilmek ve mekânsal düşünmede eleştirel bakış açısına sahip olmak olarak belirlemiştir.

Navigasyon ya da yön bulma gibi mekânsal içerikli zihinsel işlemler için yoğun bir şekilde mekânsal etkinliklerin olması gerekmektedir. Sosyal bilgiler dersinin daha iyi öğrenilmesinde mekânsal yeteneğin geliştirilmesinin önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Mekânsal bilgilerin somutlaştırmak amacıyla ders kitaplarında görselleştirilerek anlatılması, bu görselleri okuyabilme yeteneğinin geliştirilmesini gerektirmektedir (Newcombe, 2013, s. 27-29).

Alanyazında ders kitaplarında mekânı algılama becerisine yönelik birçok çalışma yapılmıştır (Altay, 2020; Aydemir, 2017; Baduroğlu, 2018; Çelikkaya & Kürümlüoğlu, 2017; Elbay, 2020; Şanlı, 2020). Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ya bütün beceriler açısından ele alınmış (Altay, 2020; Aydemir, 2017; Çelikkaya & Kürümlüoğlu, 2017) ya da sadece 6. sınıf ders kitabında (Baduroğlu, 2018) incelenmiştir. Şanlı (2020) ise mekânı algılama becerisini ders kitaplarındaki sorularda incelerken Elbay (2020) diğerlerinden farklı olarak uluslararası alanda yaptığı çalışmada mekânı algılama becerisini 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve ders kitapları arasındaki koordinasyon açısından incelemiştir. Bu çalışmada ise mekânı algılama becerisi 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında

ele alınmıştır. Bu da araştırmının ulusal çapta alana katkısını göstermektedir. Bütün bu bilgilerden yola çıkarak 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında mekânı algılama becerisinin yer alma durumunu belirlemek bu araştırmının amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir:

1. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında mekânı algılama becerisinin yer alma durumu nedir?
2. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında mekânı algılama becerisinin yer alma durumu nedir?
3. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında mekânı algılama becerisinin yer alma durumu nedir?

2. YÖNTEM

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında mekânı algılama becerisinin yer alma durumunun incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ders kitaplarının incelenmesine yönelik doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizini Yıldırım & Şimşek (2018, s. 189) “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” olarak tanımlamaktadır.

2.1. Verilerin Toplanması

Araştırmının verileri doküman analizi yoluyla toplanmıştır. Yıldırım & Şimşek’e (2018, s. 189) göre doküman analizi nitel araştırmalarda veri toplamak amacıyla tek başına kullanılabilir. MEB Talim ve Terbiye Kurulunun 24.06.2019 gün ve 1 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen Özgün Matbaacılık’a ait Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5, MEB Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen Çağlayan Matbaası’na ait Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6 ile MEB Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen Tuna Matbaacılık San. ve Tic. AŞ’ye ait Sosyal Bilgiler Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Ders Kitabı 7 araştırmının örneklemini oluşturmaktadır. Örnekleme seçiminde ölçüt olarak ortaokullara Milli Eğitim Bakanlığı tarafından dağıtılan kitaplar belirlenmiştir. Ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir devlet okulundan temin edilmiştir.

Tablo 1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Mekânı Algılama Becerisine İlişkin Sınıf Seviyelerine Göre Yer Alan Kazanım Sayıları

Sınıf Seviyesi	Kazanımlar
5. Sınıf	SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.
	SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.
	SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşeri özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.
	SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.

	SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.
6. Sınıf	SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.
	SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşeri coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.
	SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.
7. Sınıf	SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar.
	SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.

Bir üst beceri olarak tanımlanan mekân algılama becerisi 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında, içinde barındırdığı diğer alt becerilerle (harita okuryazarlığı; konum analiz; tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama) beraber yer almaktadır. Tablo 1'e bakıldığında 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 5. sınıf için dört kazanım, 6. sınıf için dört kazanım ve 7. sınıf için iki kazanım olmak üzere toplamda on kazanımda mekân algılama becerisini içermektedir.

Araştırmacılar ilk önce öğretim programında mekân algılama ve alt becerilerinin bulunduğu öğrenme alanlarını tespit etmiştir. Becerilerin her sınıf seviyesinde üçüncü öğrenme alanı olan İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanına serpiştirildiği görülmüştür. Daha sonra ders kitapları incelenmiş ve kazanımlara karşılık gelen konuların içeriğine bakılmıştır. İçerik olarak becerileri barındıran konuların karşılık geldiği kazanımlar veri toplama ölçütü olarak tercih edilmiştir.

2.2. Verilerin Analizi

Nitel araştırmaların analizinde kullanılan içerik analizi Yıldırım & Şimşek (2018, s. 242) tarafından "birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamak" olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada da verilerin anlamlı bölümlere ayrılarak kodlandığı *verilerin kodlanması*, kodlanan verilerin belli kategoriler altında toplanması amacıyla *temaların bulunması*, verilerin uygun kategoriler altında toplandığı *verilerin temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması* ile tanımlanan verilerin anlamlandırılıp sonuç çıkarıldığı *bulguların yorumlanması* aşamalarından oluşan içerik analizi kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 243-251). İlk aşamada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan mekân algılama becerisini ve alt becerilerini barındıran kazanımlar ve ders kitaplarındaki bu kazanımlara denk gelen konular tespit edilmiştir. Ardından mekân algılama becerisine yönelik oluşturulan kavramlar listesi kapsamında konuların metinleri ve görselleri taranmıştır. Listede bulunan kavramlara, tarama sırasında yeni kavram eklemeleri yapılarak liste genişletilmiştir. Bu kavramlar çerçevesinde öncelikle alt temalar oluşturulmuştur. Alt temaların bazıları bir çok kavramı oluşturan bir çatı alt tema olarak belirlenirken bazıları tek bir kavram olarak alınmıştır. Örneğin "Fiziki Haritalar" alt teması deniz, göl, akarsu gibi kavramları kapsayan bir çatı alt tema iken; "Deprem" alt teması tek bir kavramdan oluşmaktadır. Belirlenen alt temalardan ise anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde temalar oluşturulmuştur. Daha sonra belirlenen alt

amaçlar ışığında temalar, alt temalar ve beceriler tablolara yerleştirilmiştir. Yapılan tablolara bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır.

Geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için bir uzmanla beraber mekânı algılama becerisinin barındırdığı kavramlar tartışılmış ve liste hazırlanmıştır. Liste doğrultusunda oluşturulan temalar uzman tarafından yeterli görülmüş ve alt temaların oluşturulması kararlaştırılmıştır.

2.3. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Mekânı Algılama Becerisinin İncelenmesi” başlıklı araştırmada kamuya açık bir kaynak olan ders kitapları taranarak *doküman analizi* tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, alt amaçlara ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Mekânı Algılama Becerisinin Yer Alma Durumu

Tablo 2. Mekânı Algılama Becerisine Yönelik 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Yola Çıkararak Oluşturulan Temalar, Alt Temalar ve Temaların Barındırdığı Beceriler

Temalar	Alt Temalar	Temaların Barındırdığı Mekânı Algılamaya Yönelik Beceriler
Harita	Fiziki Haritalar, Yeryüzü Şekilleri, Lejant	Harita Okuryazarlığı
İklim ve Yaşam	İklim Çeşitleri, Hava Durumu, Bitki Örtüsü, Yağış Türleri, Tarım Ürünleri, Konut Tipleri	Harita Okuryazarlığı
Yaşanılan Yer	Nüfus Miktarı, İl, Yer Altı ve Yer Üstü Kaynakları, Turizm, Sanayi, Tarım, Ticaret, Ulaşım	Harita Okuryazarlığı
Afetler ve Çevre	Deprem, Sel, Çığ, Heyelan, Erozyon, Orman Yangınları, Hava-Su-Toprak-Gürültü Kirliliği	Harita Okuryazarlığı

Tablo 2’de 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından yola çıkarak oluşturulmuş temalar, alt temalar ve bu temaların barındırdığı beceriler yer almaktadır. Harita temasında kazandırılmak istenen Fiziki Haritalar, Yeryüzü Şekilleri, Lejant alt temaları öğretim

programında “SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar” kazanımının içerisinde bulunmaktadır. Ders kitabında ise “Haritayı Tanıyorum” konusunu kapsamaktadır. İklim ve Yaşam temasında verilmek istenen İklim Çeşitleri, Hava Durumu, Bitki Örtüsü, Yağış Türleri, Tarım Ürünleri, Konut Tipleri alt temaları öğretim programında “SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar” kazanımında bulunmaktadır. Ders kitabında ise “İklim ve Yaşamım” başlıklı konu olarak verilmektedir. Yaşanılan Yer temasının alt temaları olan Nüfus Miktarı, İl, Yer Altı ve Yer Üstü Kaynakları, Turizm, Sanayi, Tarım, Ticaret, Ulaşım öğretim programında “SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir” kazanımıyla ilişkilendirilmektedir. Ders kitabında “Nerede Yaşanır?” konu başlığında yer almaktadır. Afetler ve Çevre temasındaki Deprem, Sel, Çığ, Heyelan, Erozyon, Orman Yangınları, Hava-Su-Toprak-Gürültü Kirliliği alt temaları ise öğretim programında “SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular” kazanımıyla eşleştirilmektedir. Ders kitabında “Afetler ve Çevre Sorunları” konusuna karşılık gelmektedir. Tablo 2’de de görüldüğü üzere 5. sınıf ders kitabında, mekân algılama becerisinin bir alt becerisi olan harita okuryazarlığını kazandırmaya yönelik haritalardan yararlanılmıştır.

Şekil 1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Haritayı Tanıyorum Konusunda Yer Alan Avrupa Fiziki

3.1 - Avrupa Fiziki Haritası

Haritası (Evirgen, Özkan & Öztürk, 2020, s. 66)

Şekil 1’de verilen Avrupa Fiziki Haritası görseli 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki üçüncü öğrenme alanı olan İnsanlar, Yerler ve Çevrelerde “Haritayı Tanıyorum” konu başlığı altında verilmiştir. Harita okuryazarlığı becerisi kapsamında mekân tanımlama ve tanımanın bir yolu olarak haritalar başat rol oynamaktadır.

AFETLER VE ÇEVRE SORUNLARI

Çevrenizde hangi doğal afetler yaşanıyor? Söyleyiniz.

Doğal afetler; can ve mal kaybına neden olan deprem, sel, heyelan, erozyon gibi doğal olaylardır. Bu olaylar çok kısa sürelerde gerçekleşebilen ve başladıktan sonra insanlar tarafından engellenemeyen olaylardır. Ancak önceden alınacak önlemlerle can kayıpları ve oluşabilecek zararlar azaltılabilir.

Şekil 2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Afetler ve Çevre Sorunları Konusunda Yer Alan Afetlere İlişkin Bilgi (Evirgen, Özkan & Öztürk, 2020, s. 81)

Şekil 2’de ders kitabında doğal afetlere ilişkin verilen bilgi görülmektedir. Bu bilgi, yaşanan mekânı tanıma ve algılamayla insanın hayatı arasındaki ilişkiyi belirtmektedir. Mekânı algılamamanın kazandırmak istediği becerilerden biri de mekân ve insan ilişkisini kavrayabilmektir.

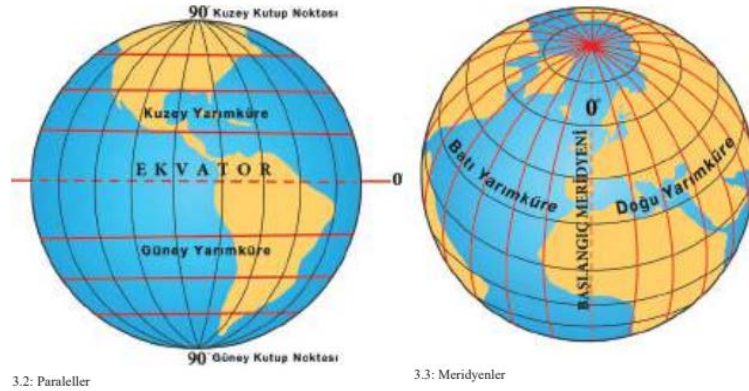
3.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Mekânı Algılama Becerisinin Yer Alma Durumu

Tablo 3. Mekânı Algılama Becerisine Yönelik 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Yola Çıkararak Oluşturulan Temalar, Alt Temalar ve Temaların Barındırdığı Beceriler

Temalar	Alt Temalar	Temaların Barındırdığı Mekânı Algılamaya Yönelik Beceriler
Konum Bilgisi	Harita, Ölçek, Coğrafi Konum, Koordinat Sistemi, Meridyen, Paralel, Enlem, Boylam, Ekvator, Kuzey Yarım Küre, Güney Yarım Küre, Mutlak ve Göreceli Konum	Konum Analizi, Harita Okuryazarlığı
Fiziki Coğrafya	Fiziki Harita, Lejant, Yeryüzü Şekilleri	Harita Okuryazarlığı
Beşeri Coğrafya	Nüfus, Madencilik, Tarım, Turizm, Sanayi, Ticaret, Hayvancılık, Yer Altı ve Yer Üstü Kaynakları	Harita Okuryazarlığı
İklim ve Yaşam	Dünya’nın İklimleri, Hava Durumu, Bitki Örtüsü, Yağış Türleri, Tarım Ürünleri, Konut Tipleri	Harita Okuryazarlığı

Tablo 3’te 6. sınıfa ait mekânı algılama becerisinin kazandırılmasında kullanılan konum, paralel, meridyen, kıta, okyanus, yer şekilleri gibi kavramları içeren temalar, alt temalar ve beceriler yer almaktadır. Konum Bilgisi teması ile Harita, Ölçek, Coğrafi Konum, Koordinat Sistemi, Meridyen, Paralel, Enlem, Boylam, Ekvator, Kuzey Yarım Küre, Güney Yarım Küre, Mutlak ve Göreceli Konum alt temaları öğretim programında “SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar” kazanımına denk gelmektedir. “SB.6.3.2. Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili

haritalar üzerinde inceler” kazanımı, Fiziki Coğrafya teması ve onun alt temaları olan Fiziki Harita, Lejant, Yeryüzü Şekillerini karşılamaktadır. Nüfus, Madencilik, Tarım, Turizm, Sanayi, Ticaret, Hayvancılık, Yer Altı ve Yer Üstü Kaynakları alt temalarından oluşan Beşeri Coğrafya teması ise “SB.6.3.3. Türkiye’nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir” kazanımıyla verilmek istenmektedir. Son tema olan İklim ve Yaşam da Dünya’nın İklimleri, Hava Durumu, Bitki Örtüsü, Yağış Türleri, Tarım Ürünleri, Konut Tipleri alt temalarını barındırmaktadır. Öğretim programında ise “SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur” kazanımıyla ilişkilendirilmektedir. Konum Bilgisi teması ders kitabında “Dünya’nın Neresindeyiz?” konusuna, Fiziki Coğrafya teması “Ülkemizin Coğrafi Özellikleri” konusuna, Beşeri Coğrafya teması “Türkiye’nin Beşeri Coğrafyası” konusuna, İklim ve Yaşam teması da “Farklı İklimler Farklı Yaşamlar” konusuna karşılık gelmektedir.. İlk tema olan Konum Bilgisi, mekân algılamanın alt becerileri olan konum analizi ve harita okuryazarlığını içerirken diğer üç tema sadece harita okuryazarlığı üzerine yoğunlaşmıştır.

Şekil 3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Dünya'nın Neresindeyiz? Konusunda Yer Alan Paralel ve Meridyen Görselleri (Yıldırım, Kaplan, Kuru & Yılmaz, 2020, s. 107)

Şekil 2’de bulunan paralel ve meridyen görselleri 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının üçüncü öğrenme alanı olan İnsanlar, Yerler ve Çevrelerde ilk konu olarak belirlenen Dünya’nın Neresindeyiz? başlığı altında verilmiştir. Meridyen ve paraleller konum analizi becerisinin en önemli kavramlarıdır. Konum analizi ise mekânı algılama becerisinin alt becerilerindedir. Mekân algısı için haritalarla beraber bu kavramları ders kitaplarında görselleştirmek öğrenciler için önem arz etmektedir.

Diğer bir ekonomik faaliyet ise hayvancılıktır. Hayvanların ürünlerinden, gücünden yararlanılmasına dayanan ekonomik faaliyete **hayvancılık** denir. Ülkemiz doğal koşullar itibarıyla hayvancılık için elverişlidir. Hayvancılık sadece et, süt, yumurta üretiminin olduğu bir faaliyet değil aynı zamanda, dokuma ve deri sanayisine ham madde sağlayan bir ekonomik faaliyettir.

Şekil 4. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Ülkemizin Beşeri Coğrafya Konusunda Yer Alan Hayvancılık Faaliyetine İlişkin Bilgi (Yıldırım, Kaplan, Kuru & Yılmaz, 2020, s. 121)

Şekil 4’e bakıldığında ders kitabındaki bu bilginin, bir yerin yani mekânın hangi ekonomik faaliyete uygun olup olmadığını araştırmanın insan yaşamındaki yerinden

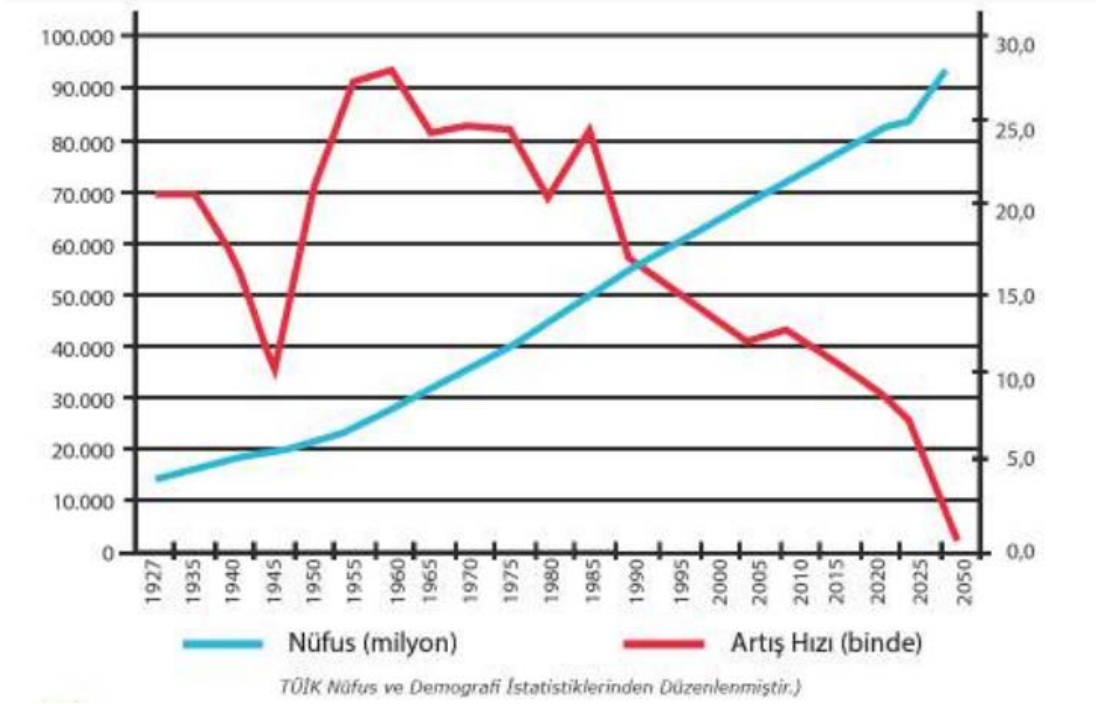
bahsettiği görülmektedir. Mekânı algılamak, o mekânın hangi amaçla kullanılabileceğini algılamayı da içermektedir.

3.2. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Mekânı Algılama Becerisinin Yer Alma Durumu

Tablo 4. Mekânı Algılama Becerisine Yönelik 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabından Yola Çıkararak Oluşturulan Temalar, Alt Temalar ve Temaların Barındırdığı Beceriler

Temalar	Alt Temalar	Temaların Barındırdığı Mekânı Algılamaya Yönelik Beceriler
Nüfus	Nüfus Miktarı, İklim Koşulları, Yer Şekilleri, Sanayi, Tarım, Ulaşım, Turizm, Maden, Ticaret, Hayvancılık	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama
Göç	Göç Türleri, Göçün Sebepleri, Göçün Sonuçları	Harita Okuryazarlığı

Tablo 4’te verildiği üzere Nüfus Miktarı, İklim Koşulları, Yer Şekilleri, Sanayi, Tarım, Ulaşım, Turizm, Maden, Ticaret, Hayvancılık alt temalarından oluşan Nüfus teması mekânı algılama becerisinin alt becerisi olarak kabul edilen tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisini içeren “SB.7.3.2. Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar” kazanımını karşılayan “Tablo ve Grafiklerle Ülkemiz” konusunda grafikler yoluyla ders kitabında yer almaktadır. Göç teması ise Göç Türleri, Göçün Sebepleri, Göçün Sonuçları olarak belirlenen alt temaları barındırmakta ve “SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır” kazanımını karşılayan ders kitabındaki “Doğduğun Yer mi, Doyduğun Yer mi?” konusuna karşılık gelmektedir. Alt beceri olan harita okuryazarlığı becerisi ile desteklendiği görülmektedir.

Şekil 5. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Tablo ve Grafiklerle Ülkemiz Konusunda Yer Alan Nüfus Grafiği (Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan & Aygün, 2021, s. 108)

Şekil 3’de verilen grafik Türkiye’nin yıllara göre nüfus miktarını ve nüfus artış hızını göstermektedir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında üçüncü öğrenme alanı olan İnsanlar, Yerler ve Çevreler kapsamında ikinci konu başlığı olan “Tablo ve Grafiklerle Ülkemiz”de bulunmaktadır. Mekânı algılama becerisi öğrencilerde grafikleri okuma ve yorumlama becerisini de gerektirmektedir. Bu grafikte beraber bu becerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Göçün çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçlar vardır. Bu sonuçlar göç alan yerleri, göçe aktif olarak katılan bireyleri ve göç veren yerleri farklı biçimlerde etkiler. Göç alan yerlerde etkisi yerleşim alanlarının büyümesi ile düzenli ya da düzensiz bir kentleşme meydana gelmesidir. Özellikle düzensiz kentleşme, gecekondulaşma altyapı yetersizliği, çevre kirliliği ve trafik sorunları gibi olumsuzlukları ortaya çıkarabilir. Eğitim, sağlık ve belediyeçilik hizmetlerinde yetersizlikler görülebilir. Göçe bağlı olarak hızlı nüfus artışı yaşanan kentlerde işsizlik sorununa rastlanabilir.

Şekil 6. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Doğduğun Yer Mi, Doyduğun Yer mi? Konusunda Yer Alan Göçün Sonuçlarına İlişkin Bilgi (Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan & Aygün, 2021, s. 116)

Şekil 6’da sosyal bilgiler ders kitabından alınmış bir bilgi paragrafı görülmektedir. Bu bilgide göçün bir mekânda gerçekleştirdiği sonuçlar verilmiştir. Bulunulan mekânı algılamak, oranın göç mü aldığı yoksa göç mü verdiğini anlayabilmeyi ve bunun sebep ile sonuçlarına yönelik çıkarımlarda bulunabilmeyi kazandırmaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada mekânı algılama becerisinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumunu incelemek amaçlanmıştır. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında

yapılan mekânı algılama becerisi tanımından hareketle bu becerinin “harita okuryazarlığı”, “konum analizi” ile “tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama” becerilerini de kapsayan bir üst beceri olduğu kabul edilmiştir. Araştırma sonucunda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan mekânı algılama ve alt becerilerinin ders kitaplarına yansımalarının tutarlı olduğu görülmüştür.

İlk bulguya 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 5. sınıfın üçüncü öğrenme alanı olan İnsanlar, Yerler ve Çevrelerde rastlanmıştır. Bu öğrenme alanında, alt beceri olan harita okuryazarlığı yer almaktadır. Ders kitabındaki bu öğrenme alanını oluşturan ilk dört konuda harita okuryazarlığı kapsamında mekânı algılama becerisine yer verildiği tespit edilmiştir.

Bir sonraki bulgu ise 6. sınıfın üçüncü öğrenme alanı İnsanlar, Yerler ve Çevrelerde direkt mekânı algılama ve konum analizi ile harita okuryazarlığı olarak geçmektedir. Bu becerilerin ders kitabında üçüncü öğrenme alanı olan Yeryüzünde Yaşamın bütün konularında yer aldığı belirlenmiştir.

Son bulgular 7. sınıf üçüncü öğrenme alanı İnsanlar, Yerler ve Çevrelerde alt beceri olan tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama ile yer almaktadır. Mekânı algılama becerisine ders kitabındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının ikinci ve üçüncü konularına dağıtılan tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama becerisi kapsamında yer verildiği tespit edilmiştir.

Çalışma sonucunda mekânı algılama becerisinin 7. sınıfa nazaran 5 ve 6. sınıfta daha çok yer aldığı görülmüştür. Elbay (2020) da yaptığı çalışmada 7. sınıf kazanımlarının 5 ve 6. sınıfa göre geride kaldığını belirtmiştir. Mekânı algılama ve alt becerilerinin öğretim programında yalnızca üçüncü öğrenme alanının açıklama kısımlarında yer aldığı görülmüştür. Altay (2020) da yaptığı çalışmada özellikle harita okuryazarlığı becerisinin üçüncü öğrenme alanında toplandığından bahsetmektedir. Yine Altay (2020) çalışmasında 5. sınıf ders kitabında mekânı algılama becerisinin hiç yer almadığını söylemektedir. Bu çalışmada ise alt beceri olan harita okuryazarlığı çerçevesinde mekânı algılamanın 5. sınıfta yer aldığı belirlenmiştir. Bu nedenle Altay’ın (2020) çalışması ile bu çalışmanın bulguları arasında farklılık bulunmaktadır. Baduroğlu (2018) 6. sınıf ders kitabına yönelik yaptığı çalışmada mekânı algılama becerisi bulunan kazanımların ve ders kitabının birbiriyle tutarlı olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Aydemir (2017) bütün beceriler üzerine yaptığı çalışmada mekânı algılama becerisinin 6. ve 7. sınıfa nazaran 5. sınıfta daha çok yer aldığını ifade etmiştir. Aynı zamanda mekânı algılama becerisinin 6 ve 7. sınıfta yer alma sayılarının birbirine neredeyse eşit olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada ise mekânı algılama becerisinin 6. sınıfta, 7. sınıfa göre çok daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle iki araştırmanın bulguları arasında farklılık bulunmaktadır. Çelikkaya & Kürümlüoğlu (2017) yaptığı çalışmada mekânı algılama becerisinin 6 ve 7. sınıfta yer aldığını belirtirken 5. sınıfta bu becerinin yer aldığından bahsetmemektedir. Bu açıdan bu çalışmanın bulgularıyla farklılık göstermesiyle beraber 7. sınıfta grafik okuma becerisi kapsamında mekânı algılamanın yer aldığı belirtilmesi bu araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Mekânı algılama becerisinin öğrenme alanlarına dağılımına bakıldığında İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında bulunduğu görülmektedir. Gönülaçar’ın (2019) tez çalışmasında da genel olarak becerinin bu öğrenme alanında yer aldığı belirtilmiştir. Bu açıdan iki çalışmanın bulguları birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmanın sonucunda mekânı algılama becerisine yönelik ders kitaplarında yer alan görseller, tanımlar ve kavramlar yeterli görülmele birlikte şu önerilerde bulunulabilir:

1. Ders kitabında öğrenme alanlarının ilk sayfasında verilen kazanımların yanına içerdiği beceriler açık bir şekilde yazılabilir. Bir üst beceri olan mekânı algılama becerisinin alt becerileriyle beraber bu şekilde yazılmasıyla becerinin daha görünür kılınacağı düşünülmektedir.
2. İncelenen ders kitaplarında yer alan bazı haritalara “inceleyiniz” yönergesi yer almaktadır. Bu yönergenin harita okuryazarlığı becerisini geliştirmek için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Ders kitaplarında verilen diğer grafik ve haritaların yönergelerinde olduğu gibi bu haritalarda da yorumlanmasına yönelik bir yönerge verilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.
3. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan mekânı algılama becerisine yönelik kavramların, sadece ders kitabından okuyarak ortaokul öğrencileri tarafından algılanma dereceleri üzerinde çalışmalar yapılabilir. Örneğin sosyal bilgiler ders kitabındaki meridyen kavramının tanımı ortaokul öğrencisine verilir ve bundan ne anladığı sorulur. Verilen tanımın, öğrencinin kavramı doğru anlaması için yeterli olup olmadığı belirlenir. Böylece mekânı algılama becerisine yönelik ders kitabında yer alan kavram açıklamalarının yeterli olup olmadığı yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ablak, S. (2019). “Mekânı Algılama”. B. Aksoy, B. Akbaba ve B. Kılcan (Ed.) *Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi* içinde (ss. 413-430). Ankara: Pegem Akademi.
- Akengin, H. & Ayaydın, Y. (2017). Mekânı algılama ve zihin haritalarının geliştirilmesi üzerine bir araştırma. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(36), 48-56.
- Akkaya Yılmaz, M., Arıkan, A. & Çetin, T. (2022). Mekânsal akıl yürütme testi'nin Türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Tarih Okulu Dergisi (Journal of History School)*, 15(56), 453-458. doi:10.29228/Joh.52285.
- Altan, İ. (2012). Mimarlıkta mekân kavramı. *Psikoloji Çalışmaları*, 19(0), 75-88.
- Altay, N. (2020). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının beceriler açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 276-297.
- Association of American Geographers. (2014). *Introducing spatial thinking skills across the curriculum*. [Erişim tarihi: 12.08.2021. http://www.aag.org/galleries/tgmg-files/spatial_thinking_science_lesson.pdf].
- Aydemir, M. (2017). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan beceriler açısından incelenmesi. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 3(2), 1-17.
- Baduroğlu, H. (2018). *Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabının mekânı algılama becerisi bakımından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Baloğlu Uğurlu, N. & Aladağ, E. (2015). Mekânsal düşünmenin Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programındaki yeri ve öğretmenlerin bu beceri hakkındaki görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(32), 22-42.

- Barr, R., Barth, J. L. & Shermis S. S. (2013). *Sosyal bilgilerin doğası*. (Çev. C. Dönmez). Ankara: Pegem Akademi.
- Çelikkaya, T. & Kürümlüoğlu, M. (2017). 2005 sosyal bilgiler öğretim programında kazandırılması hedeflenen alan becerilerine kitaplarda yer verilme durumu. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(40), 141-158.
- Çepni, O. (2019). “Konum Analizi”. B. Aksoy, B. Akbaba ve B. Kılcan (Ed.) *Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi* içinde (ss. 365-386). Ankara: Pegem Akademi.
- Elbay, S. (2022). A foundational perspective for spatial thinking in relation to social studies curriculum and middle-school textbooks in Turkey. *Review of International Geographical Education (RIGEO)*, 10(2), 30-57.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J. & Öztürk, S. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 5*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Gönülaçar, H. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde mekânsal düşünme becerilerinin gelişimi: bir durum çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P. & Aygün, S. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 7*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- MEB. (2005a). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-5. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB Yayıncılık.
- MEB. (2005b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB Yayıncılık.
- MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayıncılık.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- National Council for the Social Studies. (1994). National Curriculum Standards for Social Studies: Chapter 2 – The Themes of Social Studies. [Erişim tarihi: 09.08.2021. <https://www.socialstudies.org/national-curriculum-standards-social-studies-chapter-2-themes-social-studies#3>].
- National Research Council. (2006). *Learning to think spatially*. Washington, DC: The National Academies Press. doi:10.17226/11019.
- Newcombe, N. S. (2013). Seeing relationships: Using spatial thinking to teach science, mathematics, and social studies. *American Educator*, 0(37), 26-31.
- Safi, H. (2010). *Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan mekânı algılama becerisinin geliştirilmesi hakkında öğretmen görüşleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sever, R. (2015). “Sosyal Bilgilerde Mekânsal Öğrenme Ortamları İle İlgili Temel Kavramlar”. R. Sever ve E. Koçoğlu (Ed.) *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Mekânsal Öğrenme Ortamları* içinde (ss. 1-15). Ankara: Pegem Akademi.
- Sönmez, Ö. F. (2019). “Harita Okuryazarlığı”. B. Aksoy, B. Akbaba ve B. Kılcan (Ed.) *Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi* içinde (ss. 219-160). Ankara: Pegem Akademi.

- Şanlı, C. (2020). Mekânsal düşünme becerisinin sosyal bilgiler ders kitapları sorularında analizi. *International Journal of Geography and Geography Education*, 0(42), 118-132.
- Türk Dil Kurumu. (2021). *Mekân*. [Erişim tarihi: 03.07.2021. <https://sozluk.gov.tr/>].
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. & Yılmaz, M. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. İzmir: Çağlayan Matbaası.